

فرت بافی، هنر دستان خراسانی ها جزو منسوجات اصیل ایرانی به حساب می آید

موسیقی روح نواز پارچه ای

لیلا شوقی

خبرنگار

فرقی ندارد که کجای ایران باشی، در هر شهری، یک نوع پارچه بافته می شود. اگر در یزد، شال بافی مشهود رونق دارد، در استان خراسان، این فرت بافی است که زبانزد خاص و عام و به نام این استان شناخته می شود. نوع پارچه ای که بسته به اقلیم، سنت و جغرافیای شهر مبدأ آن شناخته می شود. پارچه به دست آمده از این بافت مانند موسیقی می ماند که روح را نوازش می دهد.

واژه شناسی: فرت بافی یا تن بافی، به بافت نوعی

پارچه دورو با استفاده از نخ پنبه ای پر تاب یا ابریشم با نقوش چهارخانه، جودانه و پیچازی می گویند. هر چند که فرت در سازهای زهی، پرده یا بند قسمت های برجسته ای روی دسته ساز هم است که به کمک آن نوازنده محل انگشت خود را روی دسته ساز تنظیم می کند تا نتها را به درستی بنوازد. به نقل از یکی از فرت بافان قدیمی، واژه فرت برگرفته از صدای برخورد نی ها و شانه در دستگاه فرت است، درست مانند صدایی که به هنگام قیچی زدن پارچه به وجود می آید.

جغرافیا: خراسان پهناور، مهد تولید این پارچه است. بعد از تقسیم این استان و چند پاره شدن هم خراسان های شمالی، جنوبی و مرکزی وجود دارد، اما در برخی روستاها و شهرها بیشتر از شهرهای دیگر شناخته می شود. فرت بافی، اغلب در مناطق روستایی و در روستاهای قدیمه، حصار، رود معجن و نیز شهرستان های دولت آباد بخش زاوه، شهرستان رشتخوار، خواف، جلگه رخ و روستاهای اطراف تربت حیدریه مانند صنوبر و ازغند بافته می شود. فرت بافی با نام چادر شب در استان های شمالی کشور، مانند روستاهای قاسم آباد علیا و سفلی از توابع شهرستان

رودسر و روستاهای بالا محله و پایین محله قاسم آباد، روستاهای اطراف فومن و لاهیجان نیز رواج دارد. **تاریخچه:** فرت بافی قدمتی طولانی دارد. سن دقیق این نوع پارچه مشخص نیست، اما چند صد سال از عمرش می گذرد. در حال حاضر فقط بقایایی کوچک از این نوع پارچه را در خانه های روستایی نزد افراد مسن می توان پیدا کرد.

فرت بافی در کتب تاریخی: فریدون گرابلی، نوشته است: عدن، شهری است از شهرهای مشهور عربستان در سواحل دریای هند از جانب یمن (دهخدا، ذیل عدن) و بُرد یمنی، پارچه ای است که در یمن بافته می شده یا خاص یمن بوده (دهخدا، ذیل بُرد) ابوسعید محمد بن ابراهیم معزی از اهالی بوژان قرن ششم هجری است و پیشه «بُرد بافی» داشته، اما این که وی برد نیشابوری می بافت، شاید برآمده از این باشد که برد بافته نیشابور، از نظر مواد اولیه یا نوع بافت یا رنگ و طرح، با برد یمنی تفاوت هایی داشته است. از دیگر سخن، یکی از صنایع دستی نیشابور امروز روستای بوژان فرت بافی است. با این اوصاف، به نظر می رسد واژه «فرت» در گورگون شده واژه «برد» باشد.

وسایل کار: فرت بافی، خیلی ساده بافته می شود

و وسایل بافت هم ساده است. اجزای این نوع بافت، حتی در اتاقی به ابعاد دو در پنج متر هم قابل راه اندازی است. شانه، گله، روکاری، استخونک، قنده، پوشار، قابول، گزیند، تخته، ماکوف ماسوره و نورد از وسایلی هستند که برای بافت لازم است.

مراحل بافت فرت بافی

♦ در قدیم اغلب مردم دامدار بودند و با چیدن پشم دامها، نخ مصرفی خود را تولید می کردند. نخ مصرفی بافندگان در گذشته بیشتر ابریشم و ابریشم برقی بود که بسیار باکیفیت و مرغوب بود، اما به دلیل گران شدن این نوع نخ، حالا از نخ های ارزان تر مانند پنبه و کاموا استفاده می شود.

♦ نخ باید رنگ داشته باشد. در قدیم رنگرزی را به طور سنتی انجام می دادند اما حالا نخی رنگ نمی شود و همه چیز صنعتی است.

♦ قبل از بافت، باید چله بندی، یعنی آماده کردن نخ های تار برای بافت انجام شود.

♦ نخ دوک یا کلاف که به کدو هم مشهور است به وسیله دستگاهی با نام چرخ توتیه یا کلاوه (این وسیله به لیک لیک هم معروف است چرا که موقع کار با لک و لک که یک واژه محلی است به معنای آرام کار کردن است) تبدیل به توتیه می شود. توتیه ها به وسیله دستگاهی از جنس نی تبدیل به ماسوره می شود،

ماسوره داخل ماکو قرار گرفته و آماده بافت می شود. توتیه ها در واقع در بافت مورد استفاده قرار می گیرند.

♦ سرانداختن تارها دو نفره انجام می شود و حدود دو روز هم زمان می برد. جلوی روی بافته گله، تیغه و شانه قرار دارد و به مجموعه این سه قسمت بالا کار می گویند.

♦ با حرکت گله ها، دهانه کار باز شده و پودگذاری به وسیله ماکو و پرتاب آن به دهانه کار انجام می شود. بافنده پاهایش را در پدال جابه جا می کند و یک رج می بافت و شانه می کشد.

♦ مقدار بافته شده دور یک چوب استوانه ای به طول ۷۰ سانتی متر پیچیده می شود و هر زمان بافنده حدود ۷۰ متر بافت، پارچه از فرت پیاده شده و برش می دهد.

نقوش در فرت بافی: نقوش در این نوع پارچه در واقع، انعکاسی از زندگی بی پیرایه هنرمند روستایی است که با الهام گرفتن از طبیعت و فضای پیرامون خودش، بسیار ساده و به دور از پیچیدگی روی پارچه نقش می زند. در فرت بافی، گل و گیاه و پرند به وفور به چشم می خورد. پنج گل چکی، گل گوش (به شکل پایون)، گل سماور، گل پروانه ای، گل ماریچ، گل بال نی بی (به شکل ضربدر) از نقش های این پارچه هستند.

چند نکته جالب توجه از فرت بافی

نقش طبیعت در خانه روستایی

می شود، نقوش رایج در این جودانه، پیچازی و چهارخانه می باشد.

♦ در ایام قدیم، پارچه های بافته شده در فرت بافی، فقط در مناطق روستایی توزیع می شده و در حقیقت زنانی که این پارچه را می بافتند آن را به دوستان، همسایگان و آشنایان محلی خود می فروختند.

♦ بافندگان شیوه بافت را بیشتر به صورت سینه به سینه به دیگران انتقال دادند.

مانند بسیاری از دست بافته های روستایی، فرت بافی هم مصرف داخلی دارد و شاید به خاطر همین است که کمتر شناخته شده است. نکته مهم در این میان اما نقش هایی است که بر پیکر پارچه نقش بسته است و هر کدام معنا و مفهوم خاص خود را دارد. ♦ فرت بافی، بیشتر در انواع حوله، شال، روسری، بقچه، چادر شب، پیژامه، زیر پیراهنی، چادر و حتی کفن استفاده می شود.

♦ در فرت بافی هر کدام از نقش ها نشانه و نمادی هستند. گل نماد معنویت و لطافت، پروانه نشانه ای از پیوند زمین با آسمان و احترام به طبیعت و درک جهان است.

♦ دستگاه بافت فرت، چهاروردی است ولی به دلیل تراکم و تعداد زیاد تارها، وردها، دو به دو، به یکدیگر بسته می شوند و دارای شانه مخصوصی (معمولا نی) است. این دست بافته، مانند جاجیم، دورو است.

♦ نخ مصرفی آن، نخ پنبه ای ۱۶ دولا و گاه برای پود، از نخ های ابریشم مصنوعی هم استفاده